

**КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН
БИЛИМ БЕРҮҮ ЖАНА ИЛИМ МИНИСТРИЛИГИ**

**И. АРАБАЕВ АТЫНДАГЫ КЫРГЫЗ МАМЛЕКЕТТИК
УНИВЕРСИТЕТИ**

КЫРГЫЗ БИЛИМ БЕРҮҮ АКАДЕМИЯСЫ

Д 13.23.662 Диссертациялык кеңеши

**Кол жазма укугунда
УДК:372.879.6 (575.2) (043. 3)**

МАНАШЕВА КЕНЖЕГҮЛ ПАЗЫЛОВНА

**ДЕНЕ ТАРБИЯ МУГАЛИМДЕРИН ДАЯРДООДО ТОГУЗ КОРГООЛ
БОЮНЧА АДИСТИК КОМПЕТЕНТТҮҮЛҮГҮН
КАЛЫПТАНДЫРУУНУН ПЕДАГОГИКАЛЫК НЕГИЗДЕРИ**

13.00.01 – жалпы педагогика, педагогиканын жана билим берүүнүн
тарыхы

13.00.04 – дене тарбиянын, спорттук машыгуунун,
саламаттыкты сактоо жана адаптивдүү дене
тарбиянын теориясы жана методикасы

Педагогика илимдеринин кандидаты окумуштуулук
даражасын изденүү диссертациянын

АВТОРЕФЕРАТЫ

Бишкек – 2024

Диссертациялык иш Б. Т. Турусбеков атындагы Кыргыз мамлекеттик дене тарбия жана спорт академиясынын педагогика, психология жана дене тарбиянын тарыхы кафедрасында аткарылды.

Илимий жетекчиси: **Токсонбаева Рыскелди Нурмамбетович,** педагогика илимдеринин доктору, профессор, Б. Т. Турусбеков атындагы Кыргыз мамлекеттик дене тарбия жана спорт академиясынын педагогика, психология жана дене тарбиянын тарыхы кафедрасынын башчысы

Расмий оппоненттер:

Жетектөөчү мекеме:

Диссертацияны коргоо 202__–жылы _____
караштуу педагогика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн уюштурулган _____диссертациялык кеңештин жыйынында болот:
Диссертациялык иштин коргоосунун онлайн трансляциясынын идентификациялык коду:
Диссертация менен
түзүлгөн уюмдарынын китепканаларынан жана сайтынан таанышса аласыздар.
Автореферат 202_– жылдын _____ таркатылган.

Диссертациялык кеңештин окумуштуу катчысы,

ИЗИЛДӨӨНҮН ЖАЛПЫ МҮНӨЗДӨМӨСҮ

Диссертациянын темасынын актуалдуулугу. Азыркы коомдо билим берүү системасы социалдык, өндүрүштүк жана рыноктук кайра түзүүлөрдүн контекстинде өнүгүп жатат. Кесиптик жогорку билим берүү чөйрөсү улам барган сайын бир топ маанилүү коомдук шарттардын өсүп-өнүгүшүнүн негизинде болочок “интеллектуалдык капиталын” өстүрүүчү олуттуу бөлүгү болуп калууда. ЖОЖдо билим берүүнүн сапатын жогорулатуу көйгөйдүн негизинде болочок мугалимди инсан катары, кайра өзгөрүүлөрдүн, ошондой эле элдин тарыхый аң сезимдеринин активдештерине байланыштуу, жаштар арасында адистик компетенттүүлүккө тарбиялоонун жана маданияттын натыйжалуулугун жогорулатууга, ошондой эле элдин тарыхый аң сезимдеринин активдештерине байланыштуу, жаштар арасында адистик компетенттүүлүктү калыптандыруу менен бирге, коомдун өсүп өнүгүүсүнө керектүү сапаттарды (коммуникативдүүлүктү, демилгени, өз алдынчалыкты, чыгармачыл деңгээлде болгон даярдыкты, жоопкерчиликти, чечкиндүүлүктү, белгиленген максаттарды ишке ашыруу билгичтигин ж.б.) өнүктүрүү маселеси натыйжалуулугун жогорулатууга КР Президенти жана өкмөтү тарабынан бир канча зарыл, салмактуу аракеттер жана чечимдер жасалууда. Бул тармактагылар үчүн, азыркы коомдун талабына жараша, терең окуп билүү жана тажрыйбаларды жалпылоо, жаштарды тарбиялоодо натыйжалуу колдонуучу каражаттарды, формалар жана методдорду аныктоону талап кылат,

Азыркы коомдогу жаңылануу шарттарында тамыры менен өзгөрүүлөр жаралууда: башкача айтканда, жаштардын улуттук баалуулук, нравалык, дене тарбия мугалимдерин даярдоодо тогуз коргоол боюнча адистик компетенттүүлүгүнө багытталуусу. Азыркы жаштар бир жагынан, ар кандай себептердин натыйжасында элибиздин улуттук балуулуктарды байкашбай жана баалабай калууда. Ушул себептердин натыйжасында, жаштарга натыйжалуу таасир этүүчү каражаттарды издөө зарылчылыгы келип чыкты, алар өз учурунда жаштарды нравалык, психологиялык жана физикалык (дене бойлук), ден соолугун чыңдоого жана сергек жашоого мүмкүндүк берет. Ошондуктан жаштарды тарбиялоо процесси, системасын талапка ылайык жаңылануусу курч маселелердин бири болуп эсептелинет, Тарбиялоо процессинин жаңылануусу дене тарбия мугалимдерин даярдоодо тогуз коргоол боюнча адистик компетенттүүлүгүнө тарбиялоону жана инсандын дене бойлук (физикалык) жеткиликтүүлүгү, буларга муктаждыкты түзүүгө болот.

Ошол себептерден улам, дене тарбия мугалимдерин спорттук мекемелерде, кыргыздын улуттук оюну тогуз коргоол менен машыккан жаштарды тарбиялоо процессине жүргүзүлгөн теориялык-педагогикалык талдоонун жана жалпылоонун негизинде спорттук даярдоонун баштапкы этабында тарбиялоонун атайынкы педагогикалык шарттарын кароо зарылчылыгы келип чыкты. . Проблеманын өзөгүн төмөндөгү **илимий карама-каршылыктар** түзүлдү. Азыркы учурда дене тарбия мугалимдердин алдына коюлган талаптар менен окуу жайларда кесиптик компетенттүүлүккө даярдоонун улуттук оюндарды окутууда педагогикалык шарттардын иштелип чыкпагандыгы жана түзүлбөгөндүгү.

Бул карама-каршылыктар биз тандаган изилдөө темасынын актуалдуулугун аныктайт: «Дене тарбия мугалимдерин даярдоодо тогуз коргоол боюнча кесиптик компетенттүүлүгүн калыптандыруунун педагогикалык негиздери» тандап алган шарттарына ылайык изилдөөнүн актуалдуулугун көрсөтөт.

Диссертациянын темасынын илимий мекемелердин жүргүзүлүүчү негизги

илимий–изилдөө иштери менен байланышы. Диссертациялык изилдөөлөр Кыргыз Республикасынын «ФЖС», «Кыргыздын улуттук спорттук түрлөрү жана оюндары» жөнүндө мыйзамдарды реализациялоого байланышты, Кыргыз Республикасын Президентинин указдарын «2022–жыл Тарых маданият жана адеп–ахлаптык–(нравалык)»; «2017–жыл Адеп–ахлактык тарбиялоо жана маданият», «Бүткүл дүйнөлүк көчмөндөр оюнун өткөрүү» жана Кыргыз мамлекеттик дене тарбия жана спорт академиясынын базасында жүргүзүлүп жаткан илимий иштердин тематикасы менен байланыштуу (2016–2023–ж).

Изилдөөнүн максаты — кыргыз улуттук оюну тогуз коргоол аркылуу дене тарбия мугалимдерин даярдоодо адистик компетенттүүлүккө тарбиялоонун педагогикалык шарттарын, методикасын жана мүмкүнчүлүктөрүн аныктоо.

Изилдөөнүн милдеттери:

1. Кыргыз улуттук оюну тогуз коргоол аркылуу адистик компетенттүүлүккө тарбиялоонун абалын жана методикалык маанисин мүнөздөгөн адабияттарга обзор берүү.
2. Тогуз коргоол оюну боюнча адистик компетенттүүлүккө даярдоонун моделин иштеп чыгуу анын методологиясын, материалдарын, методдорун жана уюштурулушун аныктоо.
3. Кыргыз улуттук оюну тогуз коргоол аркылуу адистик компетенттүүлүккө даярдоонун моделин жана педагогикалык шарттарын экспериментте текшерүү жана практикалык сунуштарды иштеп чыгуу.

Алынган натыйжалардын изилдөөнүн илимий жаңылыгы:

– Кыргыз улуттук оюну тогуз коргоол аркылуу адистик компетенттүүлүккө тарбиялоодогу педагогикалык шарттар аныкталынган, теоретикалык, методикалык өзгөчөлүктөрүн такталышы.

– Кыргыз улуттук оюну тогуз коргоол аркылуу адистик компетенттүүлүккө тарбиялоодогу заманбап тактикасынын натыйжалуу формалары, методдору жана тогуз коргоол боюнча кесиптик компетенттүүлүгүнүн моделинин иштелип чыгышы;

- Дене тарбия багытындагы окуган студенттердин тогуз коргоол боюнча компетенттүүлүгүн калыптандыруунун критерийлери, деңгээли, көрсөткүч компоненттери жана алардын салыштырма мүнөздөмөсү.

Алынган натыйжалардын практикалык маанилүүгү:

Изилдөөнүн негизинде иштелип чыккан илимий–теориялык жоболордун негизинде практикалык сунуштарды дене тарбия багытындагы окуган студенттердин тогуз коргоол боюнча кесиптик компетенттүүлүгүн калыптандырууда:

1. дене тарбия багытында окуган студенттердин тогуз коргоол боюнча кесиптик даярдыгын атайын көндүмдөр аркылуу калыптандыруу үчүн колдонулат;
 2. заманбап окутуу технологиялары аркылуу дене тарбия багытындагы тогуз коргоол боюнча кесиптик компетенттүүлүгүн калыптандыруу максатында колдонууну негиздейт;
- атайын курс, иштелген контролдук иштердин жыйнагы, интерактивдүү компьютер аркылуу окутуу программа студенттердин тогуз коргоол боюнча компетенттүүлүгүн жогорулатуу максатында колдонууга сунушталат.

Диссертациянын коргоого коюлуучу негизги жоболор:

1. дене тарбия багытында окуган студенттерди адистик компетенттүүлүккө тарбиялоодо тогуз коргоол оюнунун тарыхы, философиясы, Кыргызстандагы абалын жана дене тарбиялык абалын билиши. Тогуз коргоол оюну элдик дене тарбия каражаты катары, дене тарбия боюнча компетенттүү адистерин даярдоо процессинде толук кандуу колдонушу.

2. Тогуз коргоол оюну көп кырдуу техникалык жана тактикалык ыкмаларды колдонуу менен ойнолуп келингени, аларды окутуу-үйрөтүү процессине колдонуу үчүн алгачкы мүнөздөмөнүн берилиши, калыптандыруу үчүн тогуз коргоол оюнун үйрөтүү адистик компетенттүүлүгүн калыпдыруу моделинин иштелип чыгышы.

3. Тогуз коргоол оюнун окутуу адистик компетенттүүлүгүн калыптандырууда эксперименталдык даярдоо модели, тийиштүү адистик-профессионалдык программанын мазмуну, тогуз коргоолчулардын техникалык, тактикалык баалоо критерийлери жана бүтүрүүчүлөрдүн адистик компетенттүүлүккө карата жалпы жана атайын даярдык деңгээлдеринин иштелип чыгышы.

Изилдөөчүнүн жеке салымы: изденүүчү тогуз коргоол боюнча Кыргыз Республикасынын спорт чебери наамына жана көп жылдык окутуучулук тажрыйбага ээ. Дене тарбия багытындагы тогуз коргоол боюнча кесиптик компетенттүүлүгүн калыптандырууда илимий изилдөөлөргө талдоо жасалды. Дене тарбия багытындагы тогуз коргоол боюнча кесиптик компетенттүүлүгүнүн моделин ишке ашыруу программасы иштелип чыкты, окутуу процессин тийиштүү методикалык куралдар менен камсыздады, окутуу процесин жетектеди жана окуу жылдын тогуз коргоол оюнун жайылтуу жаатындагы материалдык – техникалык базасын чыңдоого өз салымын кошту. Изилдөөнүн негизинде уюштурулган педагогикалык экспериментти жүргүздү, алынган материалдарды анализдеди жана жыйынтыктарын илимий конференцияларда баяндап турду.

Диссертациянын натыйжаларын апробациялоо. Диссертациялык иштин негизги теоретикалык жана практикалык жоболору Б.Т. Турусбеков атындагы Кыргыз мамлекеттик дене тарбия жана спорт академиясынын педагогика, психология, ФЖСтун тарыхы; улуттук спорт оюндары кафедраларынын, И. Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университетинин ФЖС кафедрасынын чогулуштарында ж.б. илимий-практикалык конференцияларда изилдөөнүн негизги мазмуну жана жыйынтыктары талкууга алынып жарыяланган.

Диссертациянын жыйынтыктарынын басылмаларда чагылдырылышынын толуктугу. Диссертациянын материалдары жана иштин мазмунуна байланыштуу Кыргыз Республикасынын Жогорку Аттестациялоо комиссиясы тарабынан сунушталган журналдарда 12 илимий макала чыккан. Алардын ичинен 7 макала РИНЦде, 1 – Эл аралык илимий – практикалык конференциялардын материалдарында, 6 – периодикалык басмаларда.

Диссертациялык иштин түзүлүшү жана көлөмү. Изилдөөнүн негизги милдеттерин чечүү үчүн диссертациянын түзүлүшү жана материалдын баяндоо логикасы үч баптан, корутундудан, илимий–практикалык сунуштардан, пайдаланылган адабияттардын 187 тизмесинен турат. Диссертациянын жалпы көлөмү 193 баракты түзөт.

ДИССЕРТАЦИЯНЫН НЕГИЗГИ МАЗМУНУ

Киришүү изилдөөнүн актуалдуулугун негиздейт жана көйгөйдүн абалын аны иштеп чыгуу даражасын мүнөздөп, изилдөөнүн максатын, милдеттерин, илимий жаңылыгын, алынган натыйжаларынын теориялык жана практикалык маанисин көрсөтөт, коргоого сунушталган жоболорду, изилдөөнүн жыйынтыктарын апробациялоо, алардын басылмаларда чыгарылышынын толуктугу, диссертациянын түзүмү жана көлөмү тууралуу маалымат берет.

Биринчи бапта «Дене тарбия мугалимдерин даярдоодо тогуз коргоол боюнча адистик педагогикалык компетенттүүлүгүнүн теориялык негиздери» боюнча адабияттарды

талдоо деп аталып, анда изилдөөнүн биринчи милдетин чечилүүсү баяндалды. Тогуз коргоол оюну өз алдынча мааниси бар тарыхка, элдик педагогикалык жана философиялык таанымга ээ. Кыргыз элинин көөнөргүс маданий байлыгы болгон Манас эпосунда (Сагынбай Орозбак уулунун варианты боюнча) тогуз коргоол оюну жөнүндө айтылган, Кыргыз Республикасынын «Улуттук спорттун түрлөрү жана оюндары жөнүндө» (21 апрель 2003 ж, № 84) мыйзамында жана Кыргыз эли тогуз коргоолду, тогуз кумалак деп аташчу, анткени коргоол менен кумалак бир эле маанини түшүндүрөт. Мисалы, 1939-жылы Актан Таныбеков тогуз коргоол оюнунун эрежесин жазган[35].

Тогуз коргоол оюну бүткүл дүйнөгө белгилүү болгон оюндарынын катарына кирет. Кыргызстандын тышкары Казакстанда “Тогуз кумалак” жана Туркияда “Dokuz kumalak” деген ат менен белгилүү. Тогуз коргоол оюну Орто Азия өлкөлөрүнөн түндүк-чыгыш Афганистанда, Оруссияда (Алтай, Карачай-Черкесия, Хакасия, Якутия, Татарстан жана Тува), батыш Монголияда жана түндүк-батыш Кытайда ойнолот.

Кыргызстандагы улуттук оюндарды изилдөөнүн алгачкылары болуп педагогика илимдеринин доктору Х.Ф. Анаркуловду белгилеп кетсек болот. Ал өзүнүн “Кыргызские народные подвижные игры и физические упражнения” – деген диссертациялык эмгегинде (1993-ж) улуттук оюндар боюнча илимий көйгөйлөрдү көтөрүп чыккан жана тогуз коргоол оюну боюнча маалыматтарды берген [45].

Кыргыз улуттук дене тарбиядагы оюндар анын ичинде тогуз коргоол оюну дене тарбия каражаты катары колдонулуп келгендигин ата мекендик дене тарбия илимпоздору А.Ж. Нурсейитов[128], М. С. Кийзбаев [115], К. У. Мамбеталиев[133], М.К. Саралаев [182], М. С. Абдуллаев[7] ж. б.

Тогуз коргоол оюнунун кыргыз эли терең урматтап, чоң кызыгуу менен ойноп, өнүктүрүп келген, тилекке каршы түрдүү саясий көз караштардын таасири тийип, бир топ убакка чейин тогуз коргоол оюну жетишээрлик деңгээлде өнүкпөй калган. Акыркы жылдарда тогуз коргоол оюнунун абалы, өзгөчөлүктөрүн камтыган теориялык негиздери ачыктала баштаган жана атайын билимдин курамы түптөлүү жолуна түшкөн. Алардын өзөктүү жактары биздин изилдөөбүздө тийиштүү тартипке келтирилди.

Тогуз коргоол оюнун өздөштүрүүнүн теориялык негиздери жана методикалык мааниси ачыкталды. Тогуз коргоолду окутууда колдонуучу принциптердин саны, максаты, ишке ашыруу шарттары алгачкы ирет такталды жана тартипке келтирилди. Тогуз коргоол оюнунун тарбиялык мааниси ден соолукка жана негизги дене сапаттарына тийгизген таасири анализденди жана жалпы педагогикалык жана дене тарбияда колдонулуучу теориялык жоболордун негизинде мүнөздөлдү.

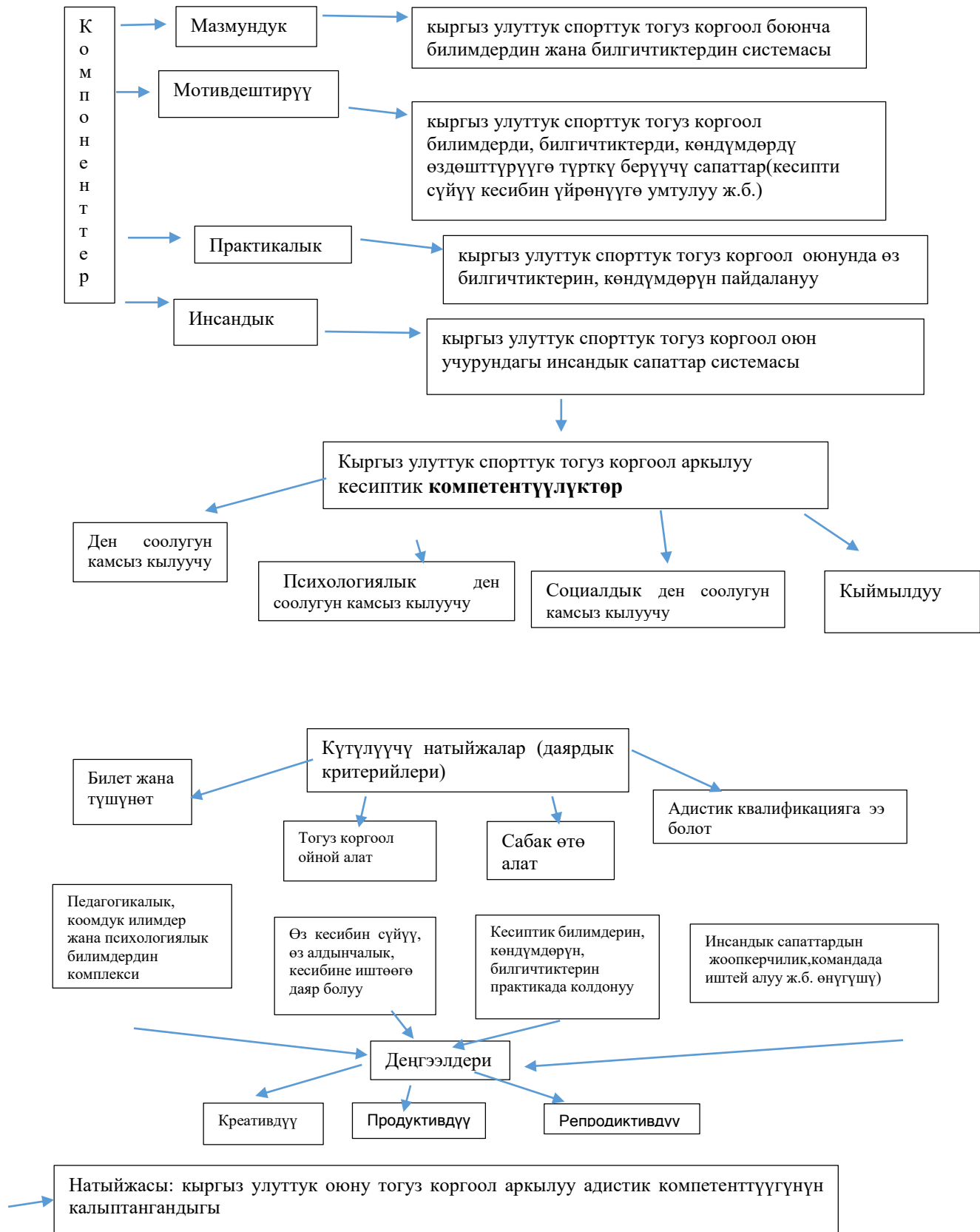
Дене тарбия жана спорттук педагогиканын теориясы менен практикасында тогуз коргоол боюнча кесиптик ишмердүүлүгүнүн төмөнкү компоненттерине көңүл буруп кароо кабыл алынган: конструктивдүү, уюштуруучулук, коммуникативдик, гностикалык, кыймылдык (А.П.Ильин).

Дене тарбия мугалимдерин даярдоодо тогуз коргоол боюнча адистик компетенттүүлүгүнө тарбиялоо модели:

Максаты: компетенттүү багыттын негизинде дене тарбия мугалимдерин даярдоодо тогуз коргоол боюнча кесиптик компетенттүүлүгүн калыптандыруу

Милдети:

1. Кыргыз улуттук оюну тогуз коргоол аркылуу адистик компетенттүүлүккө тарбиялоонун абалын жана методикалык маанисин мүнөздөгөн адабияттарга талдоо.
2. Тогуз коргоол боюнча адистик компетенттүүлүккө даярдоонун моделин иштеп чыгуу анын методологиясын, материалдарын, методдорун жана уюштурулушун аныктоо.
3. Кыргыз улуттук оюну тогуз коргоол аркылуу адистик компетенттүүлүккө даярдоонун моделин жана педагогикалык шарттарын экспериментте текшерүү жана практикалык сунуштарды иштеп чыгуу.

Бизде жана башка өлкөлөрдөгү (Орусия, Казахстан ж.б.) билим берүү тармагындагы жүргүзүлүп жаткан реформалар көрсөткөндөй, болочок мугалимдин компетенттүүлүгүн жаңы технологиялар, ыкмалар аркылуу калыптандыруу процессинин теориялык, методологиялык жана практикалык негиздери иштелип чыгууда. Кыргызстанда бул проблеманы изилдеген окумуштуулар: Н.А. Асипова, А.М. Мамытов, К.Д. Дабаев, Э.М. Мамбетакунов, А.К. Маркова, А.К. Наркозиев, Е.Ш. Нусубалиева, А.С. Раимкулова, Т.М. Сияев, ж.б.[22]; [56]; [102]; [105]; [109]; [112]; [127]; [138].

“Компетенттүүлүк” (латын тилинен *competentia, compete* - биргелешип жетишебиз, дал келүүчүлүк) ал эми сөздүктөрдө “билимге ээ болуу, бир нерсе жөнүндө ой жүгүртүүгө жөндүү, толук укуктуу дегенди түшүндүрөт”. [26].

Дене тарбия сабактары маалыматтык, социалдык-коммуникативдик жана өзүн-өзү таануу жана көйгөйлөрдү чечүү компетенттүүлүгү сыяктуу негизги компетенттүүлүктү калыптандырууга көмөктөшөт.

Кесиптик компетенттүүлүк мүнөзгө ээ болгондуктан, ал өзүнө ден соолугун камсыз кылуучу, эмоционалдык (психологиялык) ден соолугун камсыз кылуучу, социалдык ден соолугун камсыз кылуучу, кыймылдуу компетенттүүлүктөрдүн интегралдуу жыйындысын камтып, дене тарбия мугалимдин кесиптик компетенттүүлүгүнүн өзөгүн түзөт.

Болочок дене тарбия мугалимдин негизги кесиптик функциялары: максатка багыттоочулук, маалымат-мотивдештирүүчүлүк, процессуалдык-башкаруучулук, рефлексия, коммуникативдүүлүк.

Жогорку окуу жайларында дене тарбия багытында тогуз коргоол боюнча билим алган студенттерди окутууда болочок кесибинин багытын жана өзгөчөлүктөрүн, теориялык жана практикалык абалын иликтөө аркылуу төмөнкүдөй жыйынтыктарды чыгарууга мүмкүндүк берди:

1. Дене тарбия багытындагы тогуз коргоол боюнча билим алган студенттерге болочок мугалимдик кесиби менен байланыштырып окутуу боюнча Кыргыз Республикасында алгылыктуу илимий изилдөөлөр жүргүзүлгөн эмес. Бирок ошол эле учурда бул багытта али да болсо чечилбеген проблемалар топтолуп келет. Алардын негиздүүлөрү деп төмөнкүлөрдү эсептөөгө болот:

- дене тарбия багытындагы тогуз коргоол оюнун окуп үйрөнүүдө болочок мугалимдик кесиби менен байланышкан оң мотивациянын калыптанбагандыгы;

- студенттерге болочок мугалим катары кесиптик компетенттүүлүгүн калыптандырууда, аны окуп үйрөнүүнүн зарылчылыгы мугалимдик кесип менен байланышта экендигин толук түшүндүрүлбөгөндүгү;

- курчап турган дүйнөдөгү кубулуштарды жана педагогикалык процесстерди окуп үйрөнүүдө тогуз коргоол оюнунун таасири эске алынбагандыгы;

- дене тарбия багытында билим алган студенттерге тогуз коргоол оюну боюнча окутууда болочок адистигинин (мугалим катары) өзгөчөлүктөрү эске алынбастан, дедуктивдүү түрдө баяндалышы;

- дене тарбия багытында билим алган студенттерге кесиптик компетенттүүлүгүн калыптандырууда болочок кесибине багыттап окутууда окуу методикалык куралдардын жетишсиздиги.

2. Дене тарбия багытында билим алган студенттерге тогуз коргоол боюнча билимдеринин зарылдыгы, а түгүл милдеттүүлүгү компетенттүү адистерди даярдоонун

фундаменталдуулугун камсыз кылуу максаты менен түшүндүрүлөт. Тогуз коргоол оюну дисциплинасынын мазмунунда педагогикалык билимдердин, түшүнүктөрдүн жана кесиптик компетенттүүлүктүн системасын иштеп чыгуу жана камтуу, биринчи кезекте болочок компетенттүү адистиктин, мугалимдик кесиптин талабына жооп бергидей болушу зарыл.

3. ЖОЖда билим берүүдө тогуз коргоол оюнун окутуунун максаты болуп студенттерди болочок кесиптик компетенттүүлүгүнө, белгилүү бир инсандар жана маданияттар аралык компетенттүүлүккө, педагогикалык маданиятка тарбиялоо жана алардын практикалык ишмердүүлүгүндө заманбап окутуу методдорду, окутуу технологияларды колдонуунун ыкмаларына көнүктүрүү эсептелет. ЖОЖда кесиптик билим берүүдө, адегенде, педагогикалык илимдердин жетишкендиктерин эске алып, болочок мугалимдик кесибине жараша тиешелүү болгон кызыктыруучу маселелерин негизинде түзүлүүсү зарыл.

Демек, Кыргыз Республикасынын заманбап билим берүү стратегиясынын концепция жана компетенттүү мамиле түзгөнүнө байланыштуу, биз ар бир болочок мугалимди окутууда, тарбиялоодо, анын потенциалдык өсүп-өнүгүшүнө таасир эткен тышкы жана ички факторлорду эсепке алып, аны мыкты кесипкөй катары калыптандыруу– азыркы замандын абдан маанилүү маселелеринин бири деп белгилеп кетмекчибиз.

Жыйынтыктоо иретинде тогуз коргоол оюнунун тарыхы, философиясы, учурдагы абалы жана илимий-теориялык негиздери такталганын белгилейбиз.

Диссертациянын экинчи бапы «Дене тарбия мугалимдерин даярдоодо тогуз коргоол боюнча адистик компетенттүүлүгүнө тарбиялоонун педагогикалык негиздери боюнча изилдөөнүн методдору» деп аталып, мында изилдөөнүн объектиси жана предмети, дене тарбия мугалимдерин даярдоодо тогуз коргоол боюнча адистик компетенттүүлүгүнө тарбиялоодо мугалим–машыктыруучулардын компетенттүүлүгүн изилдөө жана талдоо; дене тарбия мугалимдерин даярдоодо тогуз коргоол боюнча адистик компетенттүүлүгүнө тарбиялоо жана алардын өз ара мамилелерин аныктоо; менчиктик фактылык материалдарды алуунун методдору ачылып берилди.

Биз **изилдөөнүн объектиси** катары – кыргыз улуттук спорттук дене тарбия мугалимдерин даярдоодо тогуз коргоол боюнча адистик компетенттүүлүгүнө окуу–машыгуу процессин алганбыз.

Дене тарбия мугалимдерин даярдоодо тогуз коргоол боюнча адистик компетенттүүлүгүнө тарбиялоо, өзгөчө кырдалдуу татаал инсандын сапаты, ал элдин ар кандай катмарындагы иштөөнүн приоритеттүү багыты болот, өзгөчө өнүгүү – жаштарды логикалык ой жүгүртүүсүн, психологиялык жана акыл–эс интеллекттерин бат өнүгүүсүнө байланыштуу. Жаштардын өзүнүн акыл–эсин, чөйрөгө көз карашын жана инсандын башка сапаттарынын, катмарларынын өнүгүүсү бүтөт, алардын катарында инсандын дене тарбия мугалимдерин даярдоодо тогуз коргоол боюнча адистик компетенттүүлүгүнө тарбиялоо процесси.

Изилдөөнүн предмети - Кыргыз улуттук оюну тогуз коргоол боюнча адистик компетенттүүлүгүнө тарбиялоонун натыйжалуу каражаты катары, анын дене тарбия мугалимдерин даярдоодо адистик компетенттүүлүгүнө тарбиялоодогу мааниси.

Изилдөөнүн методу – илимий–методикалык, адабияттарга талдоо жүргүзүү; анкеталык сурамжылоо, педагогикалык байкоо жүргүзүү, педагогикалык эксперимент, математикалык–статистикалык иштеп чыгуу.

Кыргыз улуттук оюну тогуз коргоол боюнча адистик компетенттүүлүгүнө ээ болуу үчүн “Ат жетээр”, “Жасап жемей”, “Байлоо жана байлоодон чыгуу”, “Тузду” пайдалануу жана ага каршы ойноо ыкмалары менен оюндун стратегиясы жана амалдары аркылуу ойноого аракет кылышат.

Тогуз коргоол оюнунун методикалык өзгөчөлүктөрү. Тогуз коргоол оюнунун өзүнө таандык болгон методикалык өзгөчөлүктөрү болуп, тогуз коргоолду окутуп үйрөтүүдө тогуз коргоолдун тарыхын, келип чыгышын, теориясын, техникаларын, тактикаларын, даярдоонун усулдарын, психологиялык жактарын жана дене тарбия каражаттарын тандап алуудагы өзгөчөлүктөрдөн турат. Бул тогуз коргоолду окутууда педагогикалык шарттардын негизин түзөт.

Тогуз коргоолчуларды окутуунун усулдары бул этаптарга бөлүнөт:

1. Үйрөнө турган техникалар, тактикалар менен таанышуу;
2. Ыктарды жөнөкөй шартта үйрөнүү;
3. Ыктарды татаалдаштырылган шартта үйрөнүү;
4. Оюнда ыктарды бышыктоо же өркүндөтүү.

Жаш тогуз коргоолчулардын, алардын спорттук квалификациясы, спорттук машыгуу мөөнөтү, жынысы, машыгуу үчүн тандап алган спорттун түрү тарбиялоо иштин мазмуну дене тарбия мугалимдерин даярдоодо тогуз коргоол боюнча адистик компетенттүүлүгүнө тарбиялоонун маанилүү элементтери (бөлүкчөлөрүн) киргизилет. Ошолор менен бирге адистердин сунуштары боюнча машыгуулар үчүн ар түрдүү каражаттар жана формалары, жаш өзгөчөлүктөрүн эске алууну сунушташышат.

Окуу процессин окуу-методикалык жактан колдонмолор: “Улуттук оюндар” (2011 ж.), “Тогуз коргоолдун өнүгүү тарыхы” (2014), “Тогуз коргоол сабактары” (2016), Кыргыз Республикасынын “Физкультура жана спорт” (2002 ж.) энциклопедиясы негизги методикалык булак катары колдонулду. Болочок дене тарбия адистеринин тогуз коргоол оюнун окутууга карата окуу-методикалык компетенцияларын калыптандырууда “Дене тарбия жана спорт” багытында расмий сунушталган окуу куралдары кеңири колдонулду. Алардын арасынан “Спорт теориясы” (А. Мамытов, 2003 ж.), “Дене маданияты теориясы” (А. Мамытов, К.Джанузаков, 2011 ж.) окуу куралдарындагы теориялык жоболор жетекчиликке алынды. Окуу процесин адистер менен камсыздоо, материалдык-техникалык базасы сунушталып, окутуу процессинин натыйжасын мүнөздөөчү критерийлер иштелип чыкты.

Спортсмендин ишеничтүү теориясына концепциясына ылайык (В.А.Плахтиенко, Ю.М.Блудов, 1984) патриоттуулук эң маанилүү сапаттарынын бири болуп, машыгуучулардын спорттун ал же бул түрүнө, аны менен машыгууларга, мелдештерге болгон мамилесин аныктайт. Ошондуктан, спортсмендердин дене тарбия мугалимдерин даярдоодо тогуз коргоол боюнча адистик компетенттүүлүгүнө тарбиялоодо окуу–тарбиялоо процессин бөлүктөрү катары кароо керек. Тарбиялоонун теориясына ылайыктуу, дене тарбия мугалимдерин даярдоодо тогуз коргоол боюнча адистик компетенттүүлүгүнө тарбиялоо тандап алган спорттун түрү менен машыгуулардын биринчи күнүнөн баштоо зарыл.

Методологиялык өңүттө тийиштүү педагогикалык процесстин мазмуну, багыты жана

логистикалык ырааттуулугу педагогика илиминде кеңири мүнөздөлүүчү окуучулардын таанып-билүү ишмердигин калыптандыруу теориясына (Б. Блумдун таксономиясы, 1956 ж.) негизделди. Ага ылайык окутуу процессинин натыйжасын мүнөздөөчү критерийлер аныкталды. Дене тарбия жана спорт жаатындагы кесиптик компетентүүлүгүн жана адистерди даярдоо практикасынын өзгөчөлүктөрүн эске алып, биз төмөндөгүдөй төрт критерийлердин болушун жана алардын жардамы менен болочок дене тарбия адистеринин тогуз коргоол оюнунун окутууга карата даярдыгын аныктоону сунуштадык.

Биринчиси, тогуз коргоол оюнунун теориясын жана машыгуу методикасын өздөштүргөн ар бир студент “тогуз коргоол оюнунун маанисин, окутуу жана машыгуу методикасын билет жана түшүнөт”, – деген бүтүмгө татыктуу болушу зарыл.

Экинчиси, практикалык сабактардын жыйынтыгы катары ар бир студент “тогуз коргоол оюнун ойной алат”, – деген натыйжага багытталды.

Үчүнчүсү, педагогикалык практикалардын жыйынтыгы катары ар бир студент “**тогуз коргоол оюну боюнча практикалык сабак өтө алат**” деген баага татыктуу болушу зарыл.

Төртүнчү критерийи. Мына ушундай педагогикалык практикалардын элегинен өткөн студенттен күтүлүүчү натыйжа – “студент тандап алган спорттун түрүнөн сабак өтө алат” деген бүтүмдү түптөйт жана алган билимин колдоно алат.

Кыргыз улуттук оюну тогуз коргоол боюнча адистик компетенттүүлүгүн тарбиялоодо өткөрүүчү иш–чаралардын мазмундарына талдоо жүргүзүүнүн негизинде биздин белгилегенибиз – кыргыз улуттук оюну тогуз коргоол боюнча окутуу–машыгуу убагында негизинен мугалим–машыктыруучулар өздөрүнүн көңүлдөрүн улуттук оюну тогуз коргоолдун тарыхына, өнүгүүсүнө, оюндун тартибин, эрежесин сактоого, жетишкендиктерине, тогуз коргоолчулардын эл аралык мелдештеринде жетишкен ийгиликтерине көңүлдөрүн бурушат.

Мындай көптөгөн фактылар мугалим–машыктыруучулар жана тогуз коргоолчулар менен сурамжылоо өткөргөн убакытта ырасталган.

Кыргыз улуттук оюну тогуз коргоол менен үзгүлтүксүз жана өз убагында машыгууларга, жаш спортсмендерди дене тарбия мугалимдерин даярдоодо тогуз коргоол боюнча адистик компетенттүүлүгүнө тарбиялоого мүмкүндүк берет, анткени бул улуттук оюну тогуз коргоол өзүнө эң жакшыларын камтыйт, позитивдүү жана натыйжалуу каражаттарын, кылымдар бою текшерүүлөрдөн өтүп позитивдүү жана натыйжалуу каражаттарды жана ушул күнгө чейин кыргыз эли тарабынан сакталып жана алынып келген.

Бардык болочок дене тарбия мугалимдерди эки топко бөлгөнбүз. Биринчи топ саны 50 кишиден туруп КРнын спорт чеберлери жана спорт чеберчилигине талапкерлер, экинчи топко ошондой эле биринчи жана массалык тогуз коргоолчулар киришкен. Сурамжылоого алгандардын ичинен 78,0% мугалим– машыктыруучулар тарабынан окутуу–машыгуу убагында тарбиялык иш– аракеттер өткөрүлүп турат. Мелдештерге катышуу убагында болсо тарбиялык иштер үзгүлтүктүү болуп каларын 82,0% көрсөтүштү. Ал эми алардын 74,0% тарбиялык иштердин өтө аз (сейрек) өтөрүн белгилешти.

Ошентип, тогуз коргоолчулар, мугалим–машыктыруучуларды сурамжылоонун жыйынтыктары төмөнкүлөрдү көрсөттү:

–дене тарбия мугалимдерин даярдоодо тогуз коргоол боюнча адистик компетенттүүлүгүнө тарбиялоо негизинен окутуу–машыгуу убакыттарында, сейрегирээк–мелдештерде жана чанда окуудан–машыгуудан бош убакыттарда;

–өткөрүлүүчү иш–аракеттердин мазмундары бирдей. Белгилүү инсандар менен

жолугушуулар, саякатка чыгууларга, салтанаттуу жыйналыштардын ж.б. таасир тийгизгендсрине жетишерлүү көңүл бурулбагандыгында;

– тогуз коргоолчулардын жана мугалим– машыктыруучулардын дене тарбия мугалимдерин даярдоодо тогуз коргоол боюнча адистик компетенттүүлүгүнө болгон көз караштарында: өз күч–кубаттарын, мүмкүнчүлүктөрүн аябоого, коллективге берилгендигине жана анын коомдук турмушуна активдүүлүк кылуу ж.б. сапаттарын жана касиеттерин жетишердүү баалоо, болбогондуктары аныкталды;

– тогуз коргоолчулар дене тарбия мугалимдерин даярдоодо тогуз коргоол боюнча адистик компетенттүүлүгүнө тарбиялоочу иш–аракеттерди уюштурууда жана аларды аткарууда негизги кыйынчылыктар болуп: материалдык–техникалык базанын жетишсиздиги жана алардын начар абалдыктары, спорттук залдардын инвентарлар менен начар камсыздандырылганы, үй–бүлөөдө кетирген кемчиликтер, спорттук мектептердин жетекчилеринин жаш тогуз коргоолчулар дене тарбия мугалимдерин даярдоодо тогуз коргоол боюнча адистик компетенттүүлүгүнө тарбиялоого кош көңүлдүк кылгандары, белгилүү инсандар менен жолугушуулардын аз өткөрүлүшү, мугалим– машыктыруучулардын адискейлик – педагогикалык даярдыктарынын жетишсиздиги ж.б.

Тогуз коргоолчулардын дене тарбия мугалимдерин даярдоодо тогуз коргоол боюнча адистик компетенттүүлүгүнө тарбияланганы, психологиялык жактан даярданганын бөлүктөрүнөн жана алардын ишенимдүүсү болот.

Изилдөөлөрдүн негизинде үч топтук тогуз коргоолчулар (креативдүү, продуктивдүү, репродуктивдүү) ар кандай деңгээлде өнүккөн компетенттүүлүгү аныкталынды, алардын бир катар бөлүктөрү: окуу–машыгууларга, спорттук мелдештерге, спорттук топко жана коллективге, билим алууга, окууга, жүрүм–турумдун нормаларына жана эрежелерине кылган мамилелери аныкталды.

Сурамжылоонун көрсөткүчтөрүн салыштырмалуу талдоодо тогуз коргоолчулар өздөрүн өздөрү, эксперттердин дене тарбия мугалимдерин даярдоодо тогуз коргоол боюнча адистик компетенттүүлүгүнө тарбиялангандыктарын баалоодо, тогуз коргоолчулар спорттук машыгууларга болгон мамилесинин деңгээлин жогорулатып баалашкан ($P < 0,05$). Ушундай эле айырмачылыктар тогуз коргоолчулар билим алууга болгон мамилесинде да байкалат. Сурамжылоонун жыйынтыктарынан ишенимдүү көрсөткүчтөрдү алуу максатында, аларга төмөнкүчө талдоо жүргүздүк: окуу–машыгуу топтун биримдүүлүгү; бирдей эмес өнүккөн дене тарбия мугалимдерин даярдоодо тогуз коргоол боюнча адистик компетенттүүлүгүнө сындоо баалоо деңгээли.

Ошентип, дене тарбия мугалимдерин даярдоодо тогуз коргоол боюнча адистик компетенттүүлүгүнө тарбиялоо тогуз коргоолчулар, ошондой эле өзүнүн мугалим–тренерине ак ниеттүү мамилени түзүнүн маанилүү далили болот.

Биз карап жаткан планда өзгөчө фактылык илимий материалдарды чогултуу жана аларды кайрадан иштеп чыгууда изилдөөнүн төмөнкү методдорун пайдаландык: илимий– методикалык тажрыйбаны үйрөнүү, байкоо жүргүзүү, сурамжылоо, аңгемелешүү, эксперттик баалоо, мугалим - машыктыруучулардын иш – пландарын иликтөө жана жалпылоо, педагогикалык эксперимент, математикалык–статистикалык методдор.

Үчүнчү бапта **«Дене тарбия мугалимдерин даярдоодо тогуз коргоол боюнча адистик компетенттүүлүгүнө тарбиялоодогу педагогикалык экспериментте текшерүү»** деп аталып, изилдөөнүн үчүнчү милдетин ишке ашыруу үчүн: дене тарбия мугалимдерин даярдоодо тогуз коргоол боюнча адистик компетенттүүлүгүнө тарбиялоонун

эксперименталдык текшерүүнү колдонуу менен тарбиялык иштин өзгөчөлүктөрү; педагогикалык эксперименттин натыйжасы; изилдөөнүн натыйжаларын талкулоо каралган.

Бул жумуштун мурдагы баптагы теоретикалык жана тажрыйбалык изилдөөнү жүргүзүүнүн жыйынтыктары боюнча дене тарбия мугалимдерин даярдоодо тогуз коргоол боюнча адистик компетенттүүлүгүн тарбиялоодо атайын комплекстүү программаны иштеп чыгууга мүмкүнчүлүк түздү.

Тогуз коргоолчулар дене тарбия мугалимдерин даярдоодо тогуз коргоол боюнча адистик компетенттүүлүгүнө тарбиялоо маанилүү максаттардан болуп төмөнкүлөрдөн турат:

Кыргыз улуттук оюну тогуз коргоолдун тарыхы боюнча, республикадагы ардактуу, белгилүү инсандардын өмүр турмуштары жөнүндө, окуу–машыгуу, мелдештерге катышуу убакыттарында, ардактуу, белгилүү инсандары менен сыймыктанууну, тогуз коргоолчулар аң– сезимин түзүү; Кыргызстанды коргоого даярдыгын түзүү; улуттук сыймыктануу сезимдерин түзүү, окуу–машыгуу спорттук топко, мугалим–машыктыруучуга жана башкаларга урматтоо менен мамиле түзүүгө, билим берүүдө, спорттук, коомдук–пайдалуу ишмердиктерде жоопкерчиликти тарбиялоо ж.б.

Оюн учурунда тактадагы жагдай (позиция) № 3.1 – диаграмма түрүндө берилди.

Ак жагы

3.1 – диаграмма

Тогуз коргоол тактасында ар бир үйдүн номери бар, ошол номерлер тогуз коргоол оюнун жазып алууга мүмкүнчүлүк берет. Илгерки такталарда андай номерлер жок болгондуктан биздин ата–бабаларыбыз кандай ойногондугун, кандай ыкмаларды, амалдарды колдонгонун билбейбиз. Ал эми азыркы учурдагы оюнчулардын калтырган жазууларын талдап, бул оюнчу мындай ыкмаларды колдонду, тигил оюнчу мындай амалдарды колдонуп утуп кеткен десек болот.

Демек, оюнга киришип жатып мурунку партиялардын жазууларын түшүнүшүбүз үчүн оюндун жазууларын үйрөнүшүбүз керек. Ар бир жаны ойнолгон партияларда тогуз коргоолдун жаны сырын ачат.

Тогуз коргоолдо үч түрдүү жазуу бар. Бул толук жазуу, кыскартылган жазуу жана кыска (ылдам) жазуу. Партияларды жазууда төмөнкүдөй шарттуу белгилер колдонулат. (3.1-таблица)

3.1 -таблица

Белги	Тушундүрмө	Белги	Түшүндүрмө	Белги	Түшүндүрмө
-------	------------	-------	------------	-------	------------

-	Жөнөкөй жүрүш	!	Күчүү жүрүш	??	Өтө начар жүрүш
:	Натыйжалуу жүрүш	!!	Өтө күчүү жүрүш	!?	Изилденбеген жүрүш
x	Туз белгиси	?	Начар жүрүш	=	Тен чыгууну сунуш кылуу

3.2-таблица. "Тогуз коргоол оюнунун теориясы жана методикасы" дисциплинасынын мерчемдөө торчосу".

К/к №	Темалардын аталышы	Окуу жүктөмүнүн жылдарга бөлүнүшү карата				Баардык сааттар
		1	2	3	4	
1.	Теория жана методика боюнча лекциялар	10	10	10	16	46
2.	Семинардык сабактар	10	10	10	16	46
3.	Практикалык-усулдук сабактар (ПУС)	40	40	36	38	154
4.	Педагогикалык окуу практикасы	32	36	38	26	132
5	Студенттердин илимий иштери	8	8	10	14	40
6	Студенттердин өз алдынча иштөөсү (СӨИ).	52	34	106	110	302
	Жыйымы:	152	138	210	220	720

Окутуу программасы 720 сааттык окуу жүктөмү чегинде мерчемделип, 1- курста окугандар үчүн 152, 2- курста – 138, 3- курста – 210 жана 4- курста – 220 саат окутуу жана машыктыруу формаларын камтыды. Белгиленген окуу жүктөмүнүн алкагында 46 саат көлөмүнө лекциялар, 46 саат көлөмүндө семинардык сабактар, 154 саат көлөмүндө практикалык-усулдук машыгуулар, 134 саат көлөмүндө педагогикалык окуу практикалары, 40 саат көлөмүндө студенттик илимий иштерди жана 302 саат көлөмүндө студенттердин өз алдынча иштөөсү уюштурулду. Кесиптик-профессионалдык программанын өзөгүн түзгөн “Тогуз коргоол оюнунун теориясы жана методикасы” дисциплинасы боюнча өтүлүүчү сабактардын мерчемдөө торчосу 3.2 – таблицада берилди.

Программанын тарбиялык иш–аракеттердин мазмундарын жана аларды аткарууда бир катар педагогикалык талаптарга таянганбыз: тарбиялык иш – чаралардын тематикасы жана багыттары өзүнө КРдагы ФжСнун саясий, экономикалык жана идеологиялык негиздерин өзүнө камтышы керек, ошондой эле тогуз коргоолчулар тарбиялоонун максатына жана милдеттерине, улуттун менталитетине, дене тарбия мугалимдерин даярдоодо тогуз коргоол боюнча адистик компетенттүүлүгүнө тарбияланган деңгээлине дал келиши керек; өткөрүүлүчү тарбиялык иш–аракеттердин мазмуну коюлган максатка умтулуу, максаттуу багытты көздөгөн жана билим алуу, спорттук жана коомдук ишмердүүлүктөрү, ошондой эле калоолорго байланыштуу болуу керек; аңгемелешүүлөрдү, кеңешүүлөрдү, талдоолорду өткөрүү үчүн тандап алынган материалдар, жаш тогуз коргоолчуларн кругозорунун кеңейтүүгө мүмкүндүк түзүү, оригиналдуу, кызыктууларды берүү, патриоттуулук

сезимдерин байытуулар каралган (жоопкерчиликти, абийирди, кадыр–баркты, сыймыктануу ж.б.); өткөрүлүүчү тарбиялык иш–чаралар көлөмү жана тыгыздыгы боюнча жаш тогуз коргоолчуларн жаш курактык–психологиялык өзгөчөлүктөрүнө туура келиши керек; тарбиялык иш–чараларды уюштурууда жана аларды өткөрүүдө жаш балбандар өздөрүнүн активдүүлүктөрүн көрсөтүү зарыл.

Тогуз коргоолчулар, алардын жеке өзгөчөлүктөрүн көңүлгө алуу менен, ушундай ж.б. иш чаралар оптималдуу тартипте өткөрүлдү – 60 минут окутуу–машыгуудан сырткары убакыттарда жана 120 минут окутуу– машыгуу убакыттарында.

Жаш тогуз коргоолчулар менен дене тарбия мугалимдерин даярдоодо тогуз коргоол боюнча адистик компетенттүүлүгүнө тарбиялоо иш–аракеттери педагог жана психологдор тарабынан сунушталынган бир канча методдору колдонуу менен иш жүзүнө ашырылды. Бул иш–аракеттерде башкаларга караганда, көбүрөөк төмөнкү методдор колдонулунду:

Тогуз коргоолдун көнүгүүлөрү аркылуу тогуз коргоолчулар ар кандай ишмердүүлүктөрүнүн түрлөрүн уюштуруу жолу менен колдонулунду (коомдук, эмгектенүү, билим берүү – тарбиялоочу, физкультура – спорттук ишмердүүлүктөрдө). Бул методу колдонууда дене тарбия мугалимдерин даярдоодо тогуз коргоол боюнча адистик компетенттүүлүгүнө тарбиялоо процессине кошулуу жана алардын үзгүлтүксүз спорттук – машыгуу ишмердиктерине жардам берүү болот.

Жаш тогуз коргоолчулар билим алууга, спорттук машыгууларга болгон оң мамилелерин түзүүдө, мугалим – машыктыруучулар тарабынан ишмердүүлүктүн ушул түрүнө, күндөлүк дептерчесине үзгүлтүксүз көзөмөл жүргүзгөнбүз. Окууга машыгып үйрөнүүгө кош көңүл бурган учурда алар менен атайын аңгемелешүүлөр өткөрүлдү, Ошондой эле мугалим– машыктыруучулардын көзөмөлдөрүндө алардын жүрүм–турумдун нормалары жана эрежелерин коомдук жерлерде сактоону, ошолордун негизинде ылайыктуу жыйынтык чыгарганбыз. Зарылчылыктар пайда болгондо ишенимдүү жана сынга алуу методдоруна кайрылганбыз, Жаш тогуз коргоолчу мугалимдерин даярдоодо тогуз коргоол боюнча адистик компетенттүүлүгүнө тарбиялоодо эксперименталдык программанын натыйжалуулугун аныктоо максатында 2019–2021 – окуу жылдары ПЭ уюштурулган. ПЭ башталгыч спорттукка даярдоо тобундагы 66 тогуз коргоолчулар катышышты .

ЭТ 11 машыгуучулар түздү, ошондой эле КТ–да 12 кишиден болду, ПЭ Бишкек шаарынын Т. Турусбеков атындагы Кыргыз мамлекеттик дене тарбия жана спорт академиясында контролдук жана эксперименталдык топтордогу жаш тогуз коргоолчуларн дене тарбия мугалимдерин даярдоодо тогуз коргоол боюнча адистик компетенттүүлүгүнө тарбиялангандарынын баалары 3.1 - таблицада чагылдырылган.

КТ ишенимдүү–маанилүү өз ара байланыштардын олуттуу сандагы өсүштөрү аныкталынган: 15 (баштапкы деңгээли) 17–ге чейин (акыркы деңгээли). Ошондой эле кээ бир көрсөткүчтөрүндө анчалык эмес (олуттуу эмес) деңгээлдеги өз ара байланыштар байкалган.

Ошентип, ПЭ өткөрүнүн натыйжасында, тогуз коргоолчулар дене тарбия мугалимдерин даярдоодо тогуз коргоол боюнча адистик компетенттүүлүгүнө максаттуу тарбиялоодо, алардын өз ара мамилелеринде бир кыйла оң өзгөрүүлөр болду. ЭТ тогуз коргоолчулардын адистик компетенттүүлүгүнүн көрсөтүүсүн изилдөөдө, окутуу–машыгуу тобунда позитивдүү добуш алгандардын саны жана алардын биримдүүлүктөрүнүн өсүшүнө жаш тогуз коргоолчулардын дене тарбия мугалимдерин даярдоодо тогуз коргоол боюнча адистик компетенттүүлүгүнө тарбияланган деңгээлдери бир кыйла таасирин тийгизди (3.3 - таблица).

3.3 -таблица. “Дене тарбия теориясы жана методикасы” дисциплинасы боюнча 2

курста алынган жыйынтыктоочу экзамендин көрсөткүчтөрү

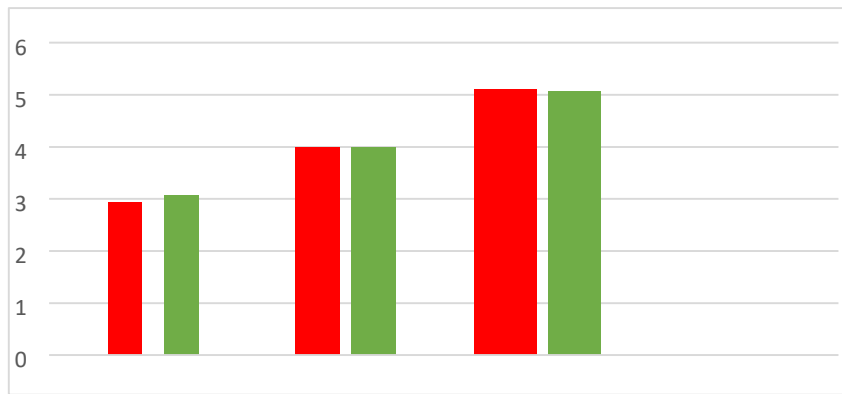
к\к №	Окуу группасы/баалар	5	4	3	2
1	Эксперименталдык топ	12	17	11	0
2	Контролдук топ	13	15	12	0

Эксперименталдык топто "эң жакшы" деген баа алгандар 12 (27,5%), "жакшы" - 17 (42,5%), "канааттандыраарлык" - 11 (27,5%) студентти түзсө, контролдук топто бир аз айырмачылыктар орун алды. Билим алуунун сапаттык көрсөткүчү ("эң жакшы" жана "жакшы" деген баалардын көлөмү) эксперименталдык топто 70%, ал эми контролдук топто - 67,5 % барабар болду.

3.4-Таблица. Тогуз коргоол оюнунда колдонулуучу техникалык ыкмалардын кемитип баалоо системасы

к\к №	Каталардын мүнөзү	Балл
1	2	3
1.	Техниканы элестетет жана аны кынтыксыз аткарат.	10
2.	Техниканы элестетет, аткарууга далалат кылат, бирок орчундуу катага жол берет.	8
3.	Техниканы элестетет, аткарууга далалат кылат, бирок негизги катага жол берет.	7
4.	Техниканы элестетет, аткарууга далалат кылат, бирок башкы катага жол берет.	6
5.	Техниканы элестетет, аткарууга далалат кылат, бирок типтүү катага жол берет	5
6.	Техниканы элестетет, аткарууга далалат кылат, бирок автоматташкан катага жол берет.	4

Ар бир техникалык ыкманы окутуп-үйрөтүүдө дидактикалык теорияга ылайыктуу тааныштыруу, үйрөтүү жана өнүктүрүү этаптарынын милдеттери, талаптары, ишке ашыруу шарттары эске алынды жана сакталды. Ал эми контролдук топто окуган студенттер жогоруда аталган окуу жүктөмүнүн чегинде күрөш спортуна мүнөздүү теориялык жана методикалык билимдерге, билгичтиктерге жана көндүмдөргө ээ болушту жана ошол эле учурда “Тогуз коргоол” дисциплинасын жалпы курс иретинде 80 сааттык көлөмдө окуп үйрөнүштү. Тогуз коргоол оюнунун техникасын аткара билүү деңгээли атайын иштелип чыккан баалоо системасынын жардамы менен аныкталды. Ар бир техниканы кынтыксыз аткаруу эң жогорку 10 балл менен бааланып, бирок аткаруу учурунда кемчилик кетирилсе анын мүнөзүнө жараша тийиштүү суммадагы балл 3.4- таблицандагыдай азайтылып турду. Ушундай эле жол менен студенттердин методикалык даярдыгы педагогикалык практиканын оң жыйынтыктары менен мүнөздөлдү, аны 3.2- диаграммада берилди.

3.2– диаграмма

Болочок тогуз коргоолчу адистеринин методикалык даярдык деңгээли (педагогикалык практикалардын жыйынтыгы) 3-диаграммада берилди

Аталган дисциплиналар болочок дене тарбия адистеринин мамлекеттик стандартта каралган жалпы жана адистештирилген компетенцияларын баалап, расмий чечим менен бүтүрүүчүгө тийиштүү жогорку билим жана академиялык даража ыйгарышты.

Натыйжада жаңы моделдин негизинде ишке ашырган педагогикалык эксперимент ордо оюнуна адистешип билим алып жатышкан студенттердин адистик профессионалдык ишмердүүлүккө карата даярдыгын жакшыртты. Мындай өзгөрүүлөр экспериментке катышкан студенттердин ордо оюнун билүү, түшүнүү, ойной алуу, практикалык сабак өтүүгө карата методикалык даярдыгын жакшыртты.

КОРУТУНДУ

Кыргыз улуттук спорттук тогуз коргоол боюнча машыгышкан жаш тогуз коргоолчулар дене тарбия мугалимдерин даярдоодо тогуз коргоол боюнча адистик компетенттүүлүгүнө тарбиялоодогу эксперименталдык программаны натыйжалуулугун аныктоо үчүн өткөрүлгөн изилдөөлөр, илимий изилдөөлөрдөн алынган көрсөткүчтөр толугу менен коюлган милдеттерди реализациялоого жана төмөнкү жыйынтыктарды түзүүгө мүмкүнчүлүк берди:

1. Дене тарбия мугалимдерин даярдоодо тогуз коргоол боюнча адистик компетенттүүлүгүнө тарбиялоонун теориясы жана практикасында, кыргыз элдик педагогикасында, дене тарбия жана спорттун педагогикасында конкреттүү контингенттер менен машыгууларда (илимий педагогикалык иш алып барууда), туруктуулашып калган ой–пикирлерди жана алардын, социалдык, психологиялык, деңгээлдерин (жогорку, орточо, төмөн) көңүлгө алуу зарылчылыгы келип чыкты. Мындай абал спортсмендер менен тарбиялык иштерди алып барууда закон ченемдүү болуп эсептелинилет, аларга ылайыктуу болгон мазмундарын, формаларын жана методдорун жаш тогуз коргоолчулар натыйжалуу түзүүгө багытталган.

2. Тогуз коргоолчулар дене тарбия мугалимдерин даярдоодо тогуз коргоол боюнча адистик компетенттүүлүгүнө тарбиялоодо, илимий–методикалык жана практикалык иштердин ар кандай варианттары келип чыгат. Ошондуктан мугалим–тренерлер жана башка адистер мындай зарыл болгон ишке жетишердүү билимдеринин, ошондой эле кыргыз улуттук спорттук тогуз коргоол менен машыгышкан жаш тогуз коргоолчулар дене тарбия мугалимдерин даярдоодо тогуз коргоол боюнча адистик компетенттүүлүгүнө тарбиялоодо

конкретүү каражаттарды, формаларды жана методдорду, коомдо түзүлгөн абалдарды жана талаптарды эсепке алууда, учурга ылайыктуу билим, билүүлөр жана көнүгүүлөр жөнүндөгү маалыматтар жана алардын даярдыктары жетишпейт, ушул себептен алар ылайыктуу педагогикалык милдеттерди, өздөрүнүн жеке тажрыйбалык иштеринин негизинде интуитивдүү чечишет.

Тарбиялык иштердин пландарында, аларды аткарууда тогуз коргоолчулар жаштары, жеке өзгөчөлүктөрү байкалбайт. Ошондуктан жаш тогуз коргоолчулар дене тарбия мугалимдерин даярдоодо тогуз коргоол боюнча адистик компетенттүүлүгүнө тарбиялоодо, спорттукка даярдоодогу этаптарынын биринчисинен, экинчи этабына өтүүдөгү иш пландарында, алардын логикалык түзүлүштөрү эсепке алынбаган. Дене тарбия мугалимдерин даярдоодо тогуз коргоол боюнча адистик компетенттүүлүгүнө тарбиялоонун когнитивдүү (таанып–билүүлүк) бөлүкчөсү бааланбаган, б.а. көндүрүүнү түзүү. Негизинен жаш тогуз коргоолчулар дене тарбия мугалимдерин даярдоодо тогуз коргоол боюнча адистик компетенттүүлүгүнө тарбиялоодо чектелген каражаттар, формалар жана методдорду колдонуу менен өткөрүлөт. Тогуз коргоолчуларн мелдештерге бош убакыттарында дене тарбия мугалимдерин даярдоодо тогуз коргоол боюнча адистик компетенттүүлүгүнө тарбиялоо иш–аракеттер өтө аз системасыз өткөрүлөт. Тажрыйбалуу мугалим–тренерлер, тажрыйбалары аздарга салыштырмалуу мындай иш–аракеттерге бир кыйла көбүрөөк убакыттарын бөлүшөт.

3. Башка авторлордун өткөрүшүшкөн изилдөөлөрү дене тарбия мугалимдерин даярдоодо тогуз коргоол боюнча адистик компетенттүүлүгүнө тарбиялоонун объективдүү маанилүүлүгүн белгилешишет. Спортсмендердин дене тарбия мугалимдерин даярдоодо тогуз коргоол боюнча адистик компетенттүүлүгүнө тарбияланган деңгээлдерин аныктоо максатында, алар өздөрүнө өздөрү баалоо жана мугалим–тренердин эксперттик баалоо методикасын сунушташышат. Окуу–машыгуулар, мелдештер, окуу–машыгуу топко, билимге, билим алууга (окууга), коомдук жерлердеги жүрүм–турумдарга болгон мамилелери бааланат. Дене тарбия мугалимдерин даярдоодо тогуз коргоол боюнча адистик компетенттүүлүгүнө тарбиялоону баалоо критериясы катары: ылайыктуу сапаттардын жана касиеттердин кайталанышы жана алардын тереңдиги; үйрөнүүсү, алган билиминин ар тараптуулугу жана тереңдүүлүгү кабыл алынат. Ушундай абалдарды жана дене тарбия мугалимдерин даярдоодо тогуз коргоол боюнча адистик компетенттүүлүгүнө тарбиялоонун мазмунун мындан ары конкреттешүүсүн көңүлгө алуу менен, бул диссертациялык иштин чегинде, атайын уюштурулган изилдөөлөр жүргүздүк. Ошолордун негизинде дене тарбия мугалимдерин даярдоодо тогуз коргоол боюнча адистик компетенттүүлүгүнө тарбиялоонун жалпыланган көрсөткүчтөрү (жаш тогуз коргоолчулар өздөрүнө өздөрү баа берүүсү) 82,90 баллды түздү, бул деген орто деңгээлге туура келет. Эксперттердин баалоосу боюнча бул көрсөткүч 76,01 баллды түздү, бул – төмөн деңгээлге туура келет. Балбандарга берилген баалардын айырмачылыгы 14,39 баллды түздү. Ошентип эки типтеги тогуз коргоолчулар аныктадык. Алардын биринчилери, өздөрүнүн дене тарбия мугалимдерин даярдоодо тогуз коргоол боюнча адистик компетенттүүлүгүнө тарбиялоонусун адекваттуулугу (окшоштугу) менен мүнөздөлүнүлөт (65%), экинчилери болсо – өздөрүн жогору баалоосу менен мүнөздөлүнөт (35%).

4. Дене тарбия мугалимдерин даярдоодо тогуз коргоол боюнча адистик компетенттүүлүгүнө тарбиялоо программасын колдонуу, тарбиялык иш–аракеттердин натыйжалуулугун, булар жөнүндө жалпы тарбиялагандыктарын, спорттук даярдыктарынын

деңгээлдерин жакшыртууга мүмкүндүк берди.

Изилдөөлөрдүн негизинде алынган далилдик материалдар дене тарбия мугалимдерин даярдоодо тогуз коргоол боюнча адистик компетенттүүлүгүнө тарбиялоодо колдонуучу каражаттар, формалар жана методдор тогуз коргоолчуларн жаш курактык, жеке психологиялык өзгөчөлүктөрүн, спорттук даярдыктарынын натыйжалуулугун аныктоого шарт түздү. Биздин оюбузча, алынган конкреттүү көрсөткүчтөр, ушул илимий ишке коюлган милдеттердин жалпы багына туура (шайкеш) келет, ошону менен бирге белгилүү илимий жана методикалык мааниге ээ, мугалим–тренерлер, спорттук мектептин жетекчилерине жана башка адистер үчүн бир топ логикалык сунуштарды түзүүгө мүмкүнчүлүк берилди.

ПРАКТИКАЛЫК СУНУШТАР

Өткөрүлгөн изилдөөлөрдүн ар тараптуулугу, алардын жүрүмүнөн алынган илимий–педагогикалык көрсөткүчтөрдүн маанилүүлүгү, законченемдүүлүгү бир катар илимий–практикалык сунуштарды иштеп чыгууга шарттарды түздү. Дене тарбия мугалимдерин даярдоодо тогуз коргоол боюнча адистик компетенттүүлүгүнө тарбиялоодо түзүлгөн ой–пикирлердин жана абалдардын, өтө татаал, тынымсыз өзгөрүлүп турган педагогикалык процессти көңүлгө алуу менен, иштин логикалык мазмунун жана аларды илимий–методикалык жактан камсыздоонун негизинде илимий–практикалык сунуштарды бердик.

1. Жаш тогуз коргоолчулардын компетенттүүлүгүн жогорулатуу максатында үзгүлтүксүз дене тарбия мугалимдерин даярдоодо тогуз коргоол боюнча адистик компетенттүүлүгүнө тарбияланышын мүнөздөөчү маалыматтарды, көрсөткүчтөрдү объективдүү баалоо, ошолордун негизинде окутуу–машыгууга, спорттук мелдештерге жана тарбиялоого ылайыктуу каражаттарды, формаларды жана методдорду үзгүлтүксүз окуп билүү, талдоо жана жалпылоо жүргүзүү керек.

Дене тарбия мугалимдерин даярдоодо тогуз коргоол боюнча адистик компетенттүүлүгүнө тарбиялангандыгынын реалдуу деңгээлин жана сунушталынган каражаттардын, формалардын жана методдордун окутуу–машыгуу, спорттук мелдештерге катышууда, окуу–машыгуудан бош убакыттарда терең түшүнүүнүн негизинде үйрөнүү–машыгуу иштеринин милдеттерин эсепке (көңүлгө) алуу зарылчылыгы келип чыгат, алар окутуу–машыгуунун спорттук мелдештердин, окуу–машыгуудан убакыттарына коюлган талаптарына ылайыктуу болушу шарт.

Ушундай иш–аракеттер пландуу көрсөткүчтөргө жетүүгө жана алардын жогорку деңгээлдеги натыйжалуулугу менен айырмаланышы менен, дене тарбия мугалимдерин даярдоодо тогуз коргоол боюнча адистик компетенттүүлүгүнө тарбиялоо, ар бир окутуу–машыгуу топ–жаштар үчүн, спорттук квалификациялык дегээлдерине жараша өзүнчө бөлүк болушу керек. Мындай иш–чаралар бериле турган тапшармаларга, эрежелерге кюлган талаптага, пайдалануучу каражаттар, формалар, методдор алардын билимдеринин көлөмдөрү дене тарбия мугалимдерин даярдоодо тогуз коргоол боюнча адистик компетенттүүлүгүнө тарбияланганынын алгачкы деңгээли жана алардын тарбиялоо иштеринин баардыгынын системасынын жалпы биримдүүлүгү жана өзгөчөлүгүн камсыздоого өбөлгө түзөт.

2. Тарбиялык иштерди жогорулатуудагы пайдалануучу каражаттарды, формаларды жана методдорду аныктоодо, личностун эмоционалдык багытын (оң эмоцияга), билим алууга

болгон аракетин б.а. компетенттүүлүктүн таанып-билүүлөрүнө педагогикалык таасир берүүчү эң натыйжалуу каражаттарга, формаларга жана методдорго өзгөчө көңүл буруу керек.

Дене тарбия мугалимдерин даярдоодо тогуз коргоол боюнча адистик компетенттүүлүгүнө тарбиялоого милдеттердин ылайыктуусун коюуда, балдардын компетенттүүлүгүнө гармониялык бирдикте келип чыгаарын эстен чыгарбоо керек. Булар алардын жаш курагын, окуу-машыгуу топтогу өз ара түзүлгөн мамилелеринин жана алардын биримдүүлүгү жана дене тарбия мугалимдерин даярдоодо тогуз коргоол боюнча адистик компетенттүүлүгүнө тарбияланган деңгээлдерин көңүлгө алууга милдеттендирет.

3. Педагогикалык таасир берүүнүн көлөмүн жана мүнөзүн аныктоодо, алардын патриоттук сезимдеринин түзүлгөн деңгээлдери эсепке алуу керек. Мындай патриоттук сезимдердин түзүлүшү, жан тогуз коргоолчулар дене тарбия мугалимдерин даярдоодо тогуз коргоол боюнча адистик компетенттүүлүгүнө тарбиялоосуна, кеңейтилген жана тереңдетилген ар түрдүү тарбиялык таасирдин айкалышында өткөрүлүшү керек.

Тогуз коргоолчулардын жогорулатууда колдонулуучу каражаттар, формалар жана методдорду аныктоодо педагогикалык таасир берүүчү методдордун ылайыктуусун көңүлдөн чыгарбоо керек: спорттук мелдеш, оюн ж.б. методдор. Албетте, мындай таасир берүүчү методдор, алардын компетенттүүлүгүнө педагогикалык таасирин берүүнү эсепке алып калбастан, алардын түзүлүшүн (структурасын), маанисин, спорттук машыгуулардын этаптарын ж.б. эсепке алуу керек.

4. Жаш тогуз коргоолчулардын педагогикалык таасир берүү үчүн сунушталынган каражаттардын, формалардын жана методдордун өзгөчөлүгү, алардын көп түрдүүлүгү жана атайынкы багытталынышы, окуу-машыгуу иштерин уюштуруу менен айкалышы керек: топ менен, жеке методдор менен (аңгемелешүү, консультация, лекция ж.б.). Бул процесстин уюштуруу негиздери толугу менен, окутуу-машыгуулардын ар бирин оптималдуу өткөрүлүшүн камсыздоо болот, тогуз коргоолчулар дене тарбия мугалимдерин даярдоодо тогуз коргоол боюнча адистик компетенттүүлүгүнө тарбиялоонун баардык жактарын толугу менен башкаруу болот.

Тогуз коргоолчулардын окутуу-машыгууларга, мелдештерге, окутуу-машыгуу тобуна, билим алууга (окууга), коомдук жерлердеги жүрүм-турумунун деңгээлдеринин түзүлүшүнүн технологиясына күндөлүк эсеп жана контроль (текшерүү) жүргүзүү максаттуу болот, ал жерде алардын критериялары катары: сапаттардын жана касиеттердин ылайыктуусу, бат баттыгы жана кенендиги; билимдеринин ар тараптуулугу жана тереңдиги болот.

Көрсөтүлгөн илимий-практикалык сунуштардын жалпысы аткарылган изилдөөлөрдүн багыттарын чагылдырат жана жаш тогуз коргоолчулар дене тарбия мугалимдерин даярдоодо тогуз коргоол боюнча адистик компетенттүүлүгүнө тарбиялоонун натыйжалуулугун жогорулатууга эң маанилүү жолдорун камтыйт.

Диссертациянын темасы боюнча жарыйаланган эмгектердин тизмеси:

Илимий макалалары:

1. Манашева, К. П. Кыргыз цивилизациясындагы кыз келиндер оюну [Текст] / К. П. Манашева, М. Т. Абдуллаев, Г. Т. Малаева // Дене тарбия жана спорт жарчысы. Бишкек – 2018. №3 (22). 3 - 8 бб.

2. Манашева, К. П. Денежные нормы питания воспитанников республиканского спортивного колледжа им. Ш. Сыдыкова [Текст] / К. П. Манашева, К. М. Арпачиев, Г. Т.

Малаева // Физическое воспитание и спорт-взгляд в будущее: Интеграция науки и цифровых технологий в образование и практику: материалы международной научной конференции. Москва – 2022 19-24 бб.

3. Манашева, К.П. Тогуз коргоол оюнунун компетенттүүлүккө негиздеп окутуу [Текст] / К. П. Манашева // Актуальные научные исследования в современном мире. – Переяслав 2022. Выпуск 2 (82). Часть 5.172 – 178 бб.

4. Манашева, К. П. Тогуз коргоол боюнча адистик компетенцияларын калыптандыруу. Актуальные научные исследования в современном мире: материалы международной научной конференции. – Переяслав, 2023.

5. Манашева, К. П. Тогуз коргоол оюну аркылуу студенттердин логикалык ой жүгүртүүсүн өстүрүү [Текст] / К. П. Манашева, У. К. Тажибаева // Түрк элдеринин салттуу спорт оюндары XII эл аралык симпозиуму. – 2023. 300-303 бб.

6. Манашева, К. П. Тогуз коргоол улуттук оюнунун жаш муундарга тийгизген педагогикалык таасири [Текст] /К. П. Манашева, Г. Ж. Карагозуева, У. К. Тажибаева, К. Т. Чыныбеков // Известия Вузов Кыргызстана. – 2023. №5.273-276 бб.

7. Манашева, К. П. Кыргызстанда “тогуз коргоол” оюнунун өнүгүүсү жана калыптанышы. [Текст] / К. П. Манашева // Наука, новые технологии и инновации Кыргызстана. – 2023. – №8.330-333 бб.

8. Манашева, К. П. Методика реализации педагогических условий этнопедагогического воспитания в системе школьного образования / [Текст] Н. О. Доронбаева, Р. Н. Токсонбаев, У. К. Тажибаева // Живая Психология. – Ростов-на-Дону, 2023. – Т.10. №8.(48). 63-70 бб.

9. Манашева, К. П. “Тогуз коргоол” Кыргыз улуттук оюнунун өсүп келе жаткан муундун калыптанышындагы мааниси жана өзгөчөлүктөрү [Текст]/ Н. О. Доронбаева, Р. Н. Токсонбаев, Г. Ж. Карагозуева, К. Т. Чыныбеков // Наука, новые технологии и инновации Кыргызстана, 2024. – №1. 255-257 бб.

10. Манашева, К. П. Башталгыч класстын окуучуларынын дене тарбия сабактарында кыргыздын элдик кыймылдуу оюндарына кызыгууларын калыптандыруу [Текст]/ Н. О. Доронбаева, Р. Н. Токсонбаев, У. К. Тажибаева // Наука, новые технологии и инновации Кыргызстана, 2024. – №1. 237-240 бб.

11. Манашева, К. П. Формирование учебно-познавательной деятельности учеников начальных классов при обучении национальной игре “Тогуз коргоол” / [Текст] К. П. Манашева // Международный журнал гуманитарных и естественных наук. – Новосибирск, 2024. – №3-3 (90) 162-165 бб.

12. Манашева К. П. Педагогические основы кыргызских национальных подвижных игр и игры “Тогуз коргоол” в развитие общепредметных компетенций обучающихся [Текст] // Международный журнал Гуманитарных и естественных наук. – Новосибирск, 2024. – №3-3 (90) 157-161 бб.

Манашева Кенжегүл Пазыловнанын «Дене тарбия мугалимдерин даярдоодо тогуз коргоол боюнча адистик компетенттүүлүгүн калыптандыруунун педагогикалык негиздери» деген темада 13.00.01 – жалпы педагогика, педагогиканын жана билим берүүнүн тарыхы, 13.00.04 – дене тарбия, спорттук машыгуу, ден соолукту чыңдоо жана адаптивдүү дене тарбиянын теориясы жана методикасы адистиги боюнча педагогика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алууга жазылган диссертациясынын

РЕЗЮМЕСИ.

Негизги сөздөр: тогуз коргоол, дене тарбия, адис, компетенттүүлүк, тарбиялоо, мугалим, улуттук, машыктыруучу, окутуучу.

Изилдөөнүн максаты – кыргыз улуттук оюну тогуз коргоол аркылуу дене тарбия мугалимдерин даярдоодо адистик компетенттүүлүккө тарбиялоонун педагогикалык шарттарын, методикасын жана мүмкүнчүлүктөрүн аныктоо.

Изилдөөнүн объектиси – кыргыз улуттук спорттук дене тарбия мугалимдерин даярдоодо тогуз коргоол боюнча адистик компетенттүүлүгүнө окуу–машыгуу процесси.

Изилдөөнүн предмети – кыргыз улуттук спорттук тогуз коргоол оюнунун тарыхы, абалы, тогуз коргоол боюнча адистик компетенттүүлүгүнө даярдоо модели жана анын педагогикалык эксперименттеги натыйжалары.

Изилдөөнүн методдору – илимий–методикалык, адабияттарга талдоо жүргүзүү, анкеталык сурамжылоо, педагогикалык байкоо жүргүзүү, педагогикалык эксперимент, математикалык–статистикалык методдор.

Алынган жыйынтыктар жана алардын жаңылыгы:

– Дене тарбия мугалимдерин даярдоодо кыргыз улуттук спорттук тогуз коргоол боюнча адистик компетенттүүлүгүн тарбиялоодогу, илимий-теориялык, педагогикалык шарттар аныкталынган, теоретикалык, педагогикалык негиздери жана методикалык өзгөчөлүктөрү аныкталышы.

– Кыргыз улуттук спорттук тогуз коргоол аркылуу адистик компетенттүүлүккө тарбиялоодогу заманбап техника - тактикасынын натыйжалуу формалары, методдору жана тогуз коргоол боюнча кесиптик компетенттүүлүгүнүн моделинин иштелип чыгышы;

- дене тарбия багытындагы окуган студенттердин тогуз коргоол боюнча компетенттүүлүгүн калыптандыруунун критерийлери, деңгээли, көрсөткүч компоненттеринин педагогикалык экспериментте такталды.

Колдонуу боюнча сунуштар: Б. Т. Турусбеков атындагы Кыргыз мамлекеттик дене тарбия жана спорт академиясында колдонулду, ЖОЖдордун дене тарбия факультеттеринде

жана мугалимдердин кесибин жогорулатуу уюмдарында колдонууга сунушталат.
Колдонуу чөйрөсү: дене тарбия адистерин даярдоо тармагы.